

6. Костенко А. М. Аналіз сучасного стану трудових міграційних потоків та напрямів їх державного регулювання / А. М. Костенко, Н. Д. Світайло // Економічний часопис – XXI. – 2009. – № 3–4. – С. 40–44.

7. Малиновська О. А. Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2010. – 32 с.

8. Стрільченко Є. В. Трудова міграція: аналіз законодавства зарубіжних країн у сфері працевлаштування / Є. В. Стрільченко // Держава і право. Серія : Юридичні і політичні науки. – 2012. – № 56. – С. 228–233.

9. Украина: Расширенный миграционный профиль / Построение миграционных партнерств (ПМП) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.dmsu.gov.ua

10. Щигельська Г. Трудові мігранти як невід’ємна складова представництва національних інтересів України у світі / Г. Щигельська // Зб. матер. IV міжн. наук.-практ. конферен. “Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті”, (Львів, 23–24 серп. 2013 р.) / Міжнародний інститут освіти, культури та зв’язків з діаспорою. – Львів : Львівська політехніка, 2013. – С. 563–569.

Рассмотрены особенности трудовой миграции в Украине и проанализировано ее влияние на экономическое развитие. Приведены некоторые пути решения проблем трудовой миграции.

Трудова міграція, міграційні процеси, робоча сила, доходи мігрантів, частні грошові перекази, інвестиції, економічне розвиток.

The author discusses the peculiarities of labor migration in Ukraine and analyzes its impact on the country’s economic development. Some solutions to labor migration issues are listed.

Labor migration, migratory processes, workforce, a migrant’s income, money transfers, investment, economic development.

УДК 658.114:316.334.23

КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ФОРМ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ж. П. Лозінська, аспірант*

Уманський національний університет садівництва

Процеси руху економіки України у проєвропейському напрямі стали основою суттєвих змін у всіх сферах життєдіяльності держави. При цьому особливої актуальності набули питання визначення критеріального розподілу суб’єктів малого і середнього підприємництва, особливо – у контексті вивчення зарубіжного досвіду їх організації.

Мале підприємництво, середнє підприємництво, суб’єкти господарювання, малий і середній бізнес, аграрне підприємництво.

---

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор О. О. Непочатенко

© Ж. П. Лозінська, 2015

Останніми роками в Україні відбуваються зміни в усіх сферах діяльності. Цей процес системної трансформації збігається з прагненням держави до членства у Європейському Союзі, що спонукає до посилення реформаторських явищ як у народному господарстві в цілому, так і у сфері малого та середнього бізнесу зокрема. Особливу увагу серед названих позицій слід зосередити на різних формах підприємництва, що функціонують в аграрному секторі економіки.

Беззаперечним є той факт, що згадані вище явище провокують необхідність здійснити комплексну інспекцію підходів, сформулювати цілісну та зрозумілу політику держави щодо розвитку та уніфікації форм малого і середнього підприємництва в аграрному секторі. Відтак, обґрунтованою стає необхідність розробки базових стратегічних документів, систематизації та реформування всього масиву нормативно-правових актів, державних програм, механізмів та інструментів державної підтримки й стимулювання розвитку аграрного сектору економіки. І тому логічним стає те, що в центрі цього реформування має, нарешті, опинитися людина – простий сільський підприємець, добробут якого має стати головною метою нової державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема малого й середнього підприємництва значною мірою цікавить як вітчизняних науковців, так і закордонних. Спеціальні дослідження з різних аспектів розвитку малого та середнього підприємництва в Україні проводили такі вчені-економісти, як З. Варналій, М. Малік, І. Кузнєцова, Т. Кошелева, В. Збарський та інші. Проте, як вітчизняні, так і зарубіжні дослідження, мають фрагментарний характер, що певною мірою зумовлює відсутність єдиного підходу до безпосереднього визначення малих та середніх форм підприємництва (МСП).

На нашу думку, в умовах реформування та євроінтеграційних процесів, постає необхідність уточнення критеріїв, за якими класифікується МСП, що дає можливість виявити й проаналізувати проблеми розвитку суб'єктів підприємництва та шляхи їх вирішення, визначити їх співвідношення і на цій підставі розробити рекомендації щодо їх функціонування та розвитку в Україні.

Мета дослідження – аналіз критеріїв визначення малих і середніх форм підприємництва, оцінка особливостей розвитку й систематизації в умовах реформування та вступу до Європейського Союзу.

Було застосовано такі методи дослідження, як абстрактно-логічний, економіко-статистичний, метод зрівняння і узагальнення, метод аналізу і синтезу, графічний.

Виклад основного матеріалу. У процесі реформування національного господарства України малі та середні підприємства в певному сенсі стали основою формування ринкової інфраструктури нової системи господарювання, що сприяла стабілізації економіки. Враховуючи значний внесок аграрного сектору в загальний ВВП України, значну частку сільського населення в структурі населення держави та обраний курс розвитку країни, неможливо розглядати нові аспекти становлення малих і середніх

форм підприємництва (МСП) зазначеної галузі без вивчення загальних тенденцій щодо аналогічного питання у країнах-членах ЄС, передусім, у нових членах Союзу та країнах –сусідах України.

У країнах – членах ЄС, таких як Угорщина, Польща, Німеччина, Франція, МСП виступає фактором, що формує не тільки економічну стабільність, але й створює стійку траєкторію економічного росту. За рахунок малих підприємств зазначені держави зуміли залучити необхідний обсяг інвестицій та розширити внутрішній ринок.

В Україні протягом 2011–2013 років структура підприємництва була відносно стабільною. Частка МСП у загальній їх кількості становила 94,3 % та 5,5 %, відповідно. Цей показник в цілому відповідає світовим стандартам, адже у США, Японії, Великій Британії, Федеративній Республіці Німеччина Італійській і Французькій Республіках серед підприємств близько 95 % є малими й середніми.

Про вагому роль і значення МСП свідчить і його частка у загальній кількості зайнятого населення та у ВВП. Так, у країнах Європейського Союзу кількість зайнятих на МСП перевищує 50 % населення працездатного віку, а у найрозвиненіших країнах світу – наближається до 80 %. В Україні у МСП у 2012 році було зайнято 5,2 млн осіб, що становить лише 25 % економічно активного населення працездатного віку.

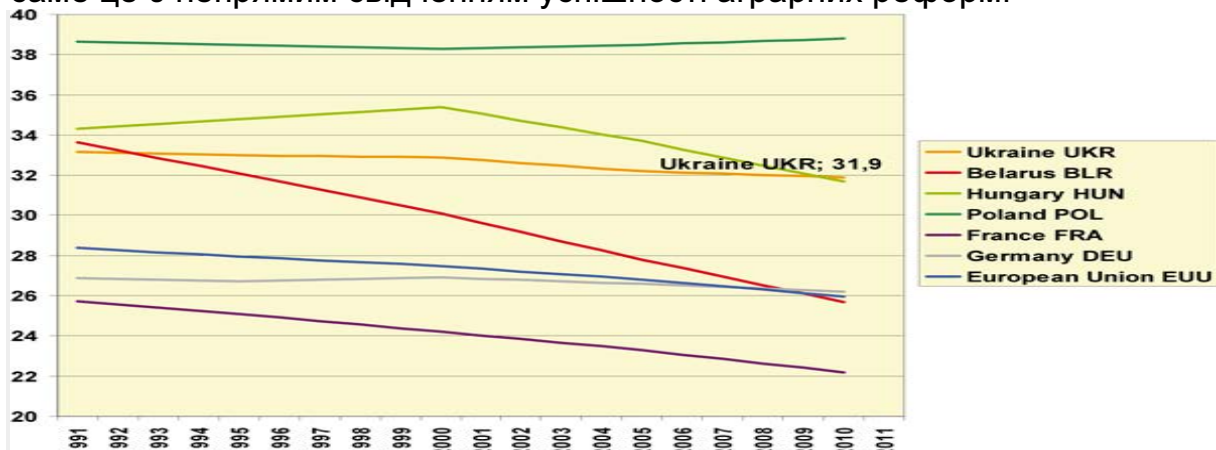
Необхідність забезпечення розвитку МСП зумовлена також тим, що саме малі та середні підприємства створюють більшу частину валового внутрішнього продукту у країнах з розвинутою ринковою економікою. В Україні малий і середній бізнес забезпечує всього 10–15 % ВВП. Такий рівень не є задовільним, адже у країнах ЄС частка МСП у ВВП фіксується на рівні 50–70%. Це пояснюється тим, що у розподілі за видами економічної діяльності для МСП в Україні пріоритетними сферами є торгівля та сфера послуг, питома вага яких від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) сумарно становить 64,7 %. Значно меншими є показники у сфері промисловості (13 %), сільського господарства (13,1 %), будівництва (9,2 %). Концентрація суб'єктів МСП винятково у секторі торгівлі та послуг не забезпечує істотного розширення його бази розвитку та, відповідно, внеску в створення національного багатства та вирішення проблеми зайнятості [11].

Позитивний вплив на стан вітчизняної економіки останніми роками справляло нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва, а високі показники в аграрному секторі, які спостерігалися до 2013 року, сприяли збереженню фінансової стабільності країни. Так, частка продукції сільського господарства у ВВП України за даними Міністерства аграрної політики та продовольства, є однією з найвищих серед країн – членів ЄС: 8,2 % у 2010 році та 11 % у 2013.

На противагу зазначеному, у Франції та Польщі вона становила 4 % та 3,6 %, відповідно. Однак показник доданої вартості на одного працівника в аграрному секторі України різко відрізняється від наведеного вище: він у 7 разів нижчий за середній по ЄС, у 13 разів – за аналогічний показник у Німеччині, та майже у 24 рази – у Франції. Близьке значення цього

показника у Польщі (вище всього на 20 %), однак це не показово через край відмінну структуру сільського господарства (у Польщі, на відміну від України, головною формою аграрного підприємництва є дрібні фермерські господарства) [13].

Ще одним показником ефективного розвитку аграрного сектору в цілому і форм господарювання у його межах є частка сільського населення. Так, питома вага зазначеного критерію в Польщі становить майже 39 %, на відміну від нижчого рівня, що фіксується в Україні – близько 32 %. І саме це є непрямим свідченням успішності аграрних реформ.

Частка сільського населення в Україні та країнах – членах ЄС у 1991–2011 роках, %

Виходячи з вищезазначеного, можемо стверджувати, що однією з найважливіших соціальних функцій МСП в аграрному секторі є забезпечення зайнятості населення. Як свідчать дані офіційної статистики, найвища частка зайнятих у сільському господарстві України – 17,2 % – відзначається у 2013 році. Такий високий відсоток лише у Польщі (14%). В усіх інших країнах та у середньому по ЄС цей показник суттєво нижчий – від 2 до 5 % за даними 2008 року. Крім того, незважаючи на зайнятість переважної більшості сільського населення у малому та середньому агробізнесі, відзначається загальна тенденція до зниження цього рівня.

Проте, незважаючи на вагому роль аграрного сектору в економічному житті різних держав, дослідження різних аспектів розвитку малих і середніх форм підприємництва у даній сфері, як вітчизняні, так і зарубіжні мають фрагментарний характер, що певною мірою зумовлює відсутність єдиного підходу до безпосереднього визначення малих та середніх форм підприємництва.

Західні вчені найчастіше називають три основні ознаки МСП: невеликий ринок збуту, який не дозволяє значно впливати на ціни і обсяги товару, що реалізується; правова незалежність (керування підприємством здійснюється не через формалізовану управлінську структуру, а власником або партнерами-власниками, які самі контролюють свій бізнес. За цією ознакою до кола суб'єктів МСП не включаються філії великих фірм); персоніфіковане управління, яке передбачає, що власник (партнери-

власники) безпосередньо, в усіх аспектах керує бізнесом і в процесі прийняття рішень не підпорядковується жодному зовнішньому контролю [10].

В Україні суб'єкти МСП загалом відповідають наведеним ознакам, однак через нестабільність економіки, на відміну від розвинених країн, характеризуються також високим рівнем диверсифікації (багатопрофільності) підприємств, прагненням до максимальної самостійності (у Європі, наприклад, значна частина невеликих підприємств працює на умовах субпідряду, франчайзингу тощо), високою часткою тіньового обороту та низьким технологічним і управлінським рівнем діяльності.

У світовій практиці існує велика кількість способів (методів) для розподілу зазначених вище форм господарювання. Тому для більш широкого розуміння стану й розвитку МСП в аграрному секторі розглянемо основні критеріальні показники, за якими підприємства різних організаційно-правових форм і галузевих видів діяльності відносять до відповідних суб'єктів ініціативної економічної діяльності – підприємництва.

Аграрне підприємництво складається з великої кількості компаній, товариств, фірм, які поділяються на групи за низкою суттєвих ознак: за розміром та кількістю власників, за видом і сферою діяльності, галузеву належністю, домінуючим фактором виробництва, правовим статусом, організаційно-економічними факторами. Саме тому малі та середні форми підприємництва стали невід'ємною складовою багатокладної економіки аграрного сектору.

Одним з найперших і суттєвих критеріїв є розмір підприємства, за яким господарюючі суб'єкти поділяються на малі, середні й великі (крупні).

Саме тому у юридичній та економічній літературі для позначення суб'єктів господарювання з відносно невеликими масштабами господарської діяльності використовуються різні терміни, зокрема, «малий та середній бізнес», «малі підприємства», «мале та середнє підприємництво». У широкому розумінні під «малим бізнесом» найчастіше розуміють сукупність найбільш активної частини юридичних і фізичних осіб, що не об'єднані у монополістичні структури. У вузькому – безпосередньо саме приватне підприємство (господарську діяльність фізичної особи – підприємця), засноване на підприємницькій ідеї [8, с.18].

За визначенням З. Варналія, малий бізнес – це діяльність будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб) з метою отримання прибутку [3, с.7]. Практично, це будь-яка діяльність зазначених суб'єктів господарювання, спрямована на реалізацію власного економічного інтересу. І не обов'язково це має бути особливо ризиковою та інноваційною діяльністю на засадах повної економічної відповідальності.

Слід погодитися й з М. Маліком, який зазначає, що саме в цьому якісному моменті і полягає різниця між поняттями «підприємництво» і «бізнес» [9, с. 406]. На жаль, таке розмежування практично не здійснюється ні в економічній літературі, ні на практиці. Зауважимо лише, що поняттями «малий бізнес» і «середній бізнес» найчастіше оперують економісти, тоді як терміни «мале підприємництво», «середнє підприєм-

ництво» вживаються у законодавстві і мають конкретне нормативно-правове визначення.

Зокрема, відповідно до підпункту 3, статті 55, розділу II Господарського кодексу України, суб'єкти господарювання, залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік, можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва [4]. У цьому плані середній бізнес, а, відповідно, і середні підприємства, є найменш вивченими. Ці суб'єкти господарювання не мають чіткого визначення в Господарському кодексі України, оскільки середні підприємства не виокремлюються і в системі ведення статистичної звітності, а це, у свою чергу, унеможливорює аналіз зазначеної сфери. Поєднання малого та середнього підприємництва, що часто застосовують економісти, є необґрунтованим, тому що джерела їх виникнення різні. При цьому сектор малого підприємництва є немонополієм, а середнього – може бути монополієм. Загальноприйнятих критеріїв, які дали б можливість віднести підприємства до малого чи середнього бізнесу, не існує.

Однак подібна ситуація спостерігається не лише в Україні. Так, в Іспанії немає чіткого законодавчого визначення поняття малого й середнього підприємництва, а регіональні та місцеві органи мають право самостійно встановлювати специфічні критерії віднесення підприємств до малих чи середніх в межах тих чи інших програм державної підтримки [5]. Німеччина, також не має власних визначень малих і середніх підприємств та послуговується загальними підходами Європейського Союзу, згідно з якими малими визнаються підприємства з кількістю працюючих до 50 осіб та річним оборотом до 10 млн євро, середніми – до 250 та 50 млн євро, відповідно [12]. Загалом усі європейські країни-учасниці ЄС при визначенні малих підприємств намагаються дотримуватися кількісного показника зайнятості, який не повинен перевищувати 49 осіб, а при визначенні середніх підприємств цей показник обмежений кількістю зайнятих до 250 осіб.

Саме тому наступним, найзагальнішим показником розподілу підприємств на малі й середні, є середня кількість працівників, зайнятих у звітному періоді на підприємстві, розмір статутного капіталу, величина активів, обсяг обороту (прибуток, дохід).

Досвід європейських країн показує: у Польщі до малого бізнесу відносять підприємства кількістю працівників менше, ніж 50, середніх – менше, ніж 500. В Італії підприємства з кількістю працівників від 1 до 19 зараховуються до найменших, а від 20 до 29 – до малих. В Угорщині, крім кількості працівників, враховують сферу діяльності, у Франції – сферу діяльності й величину середньорічного обороту, у Чехії – виручку за останній фінансовий рік.

Згідно із законом США 1953 р. «Про малий бізнес», до малого бізнесу відносять підприємства з кількістю працівників до 100 осіб, до середнього – до 500. Крім того, підприємства повинні відповідати таким вимогам: бути комерційними структурами (мати на меті отримання прибутку), належати незалежним власникам і управлятися ними, не займати ключо-

вих позицій у своїй сфері економічної діяльності. Спеціально створений орган – Адміністрація США у справах малого бізнесу – виробила офіційні стандарти для визначення суб'єктів малого бізнесу в різних галузях господарювання [15].

В Японії, де частка малого і середнього бізнесу у виробництві промислової продукції перевищує 60 %, а в зайнятості населення 70 %, існує більш розгорнена класифікація суб'єктів малого та середнього підприємництва. Як критерії віднесення підприємницьких форм до малих чи середніх використані кількість працівників і галузь діяльності.

У КНР при аналогічному розподілі до уваги беруться кількість працівників, річний оборот, вартість активів, а в окремих сферах – й інші показники [5].

Міжнародна Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСД) відносить до найменших підприємства з кількістю працівників до 19 осіб, до малих – до 99 осіб, до середніх – з кількістю працівників до 499 осіб, а якщо кількість працюючих більше, ніж 500 – підприємство вважається великим.

Аналіз зарубіжного законодавства свідчить, що під час поділу підприємницьких структур на малі та середні форми, найчастіше використовують саме кількісні критерії і, у першу чергу, – показники кількості працівників. Однак найбільш розвинені країни (США, Китай, Японія, окремі країни ЄС) беруть до уваги величину грошового обороту, належність майна та деякі інші ознаки.

Звідси можемо виокремити третій показник розподілу підприємств – обсяг доходу (виручки, обороту). Згідно з рекомендаціями Європейської Комісії з питань підприємництва і промисловості, для групи малих та середніх підприємств встановлений єдиний вартісний параметр: річний товарообіг, який не може перевищувати 50 млн євро, або загальна сума балансу, що не повинна бути більшою за 43 млн євро.

Ця визначеність є критичною межею для тих компаній, які можуть отримати допомогу за програмами ЄС, що націлені на малі та середні підприємства, та є особливою політикою, що спирається на специфічні конкурентні правила у сфері малого й середнього бізнесу.

Встановленням такого високого порогового вартісного параметру Європейська Комісія переслідує прагматичну ціль – створити для значно більшої кількості МСП умови їх державної підтримки щодо ефективного розвитку та підвищення тим самим конкурентоспроможності всієї національної та континентальної економічної системи.

Відповідно до розрахунків, здійснених на підставі звіту Європейської Комісії з питань підприємництва та промисловості, у 2010 році річний товарооборот, що здійснювало у середньому одне мале підприємство, серед п'яти найпотужніших європейських країн становив: у Великій Британії 3,7 млн євро, у Німеччині – 2,5, Іспанії – 2,7, Італії – 3,4 та у Франції – 4,4 млн євро. Цей показник відносно середніх підприємств становив у цих країнах, відповідно, 26,4; 19,6; 18,9; 27 та 24,1 млн євро. Ці дані свідчать про достатньо вагомий резерв, що залишається для подальшого нарощування економічних ефектів малими та, особливо, серед-

німи підприємствами для забезпечення конкурентних переваг національними системами господарювання [7].

Для США, Японії та ряду інших країн характерною є галузева диференціація показників, де, крім кількісних, активно використовуються і якісні критерії класифікації підприємства за розміром, відповідно до яких і відзначають суб'єкти малого й середнього бізнесу [6, с. 318].

Згідно з умовами Господарського кодексу України, підприємства поділяються на великі, середні, малі, та мікропідприємства. Мікропідприємствами називають суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

До малих підприємств відносять суб'єктів господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро.

Великими вважають суб'єктів господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 млн євро.

Підприємства, які не відповідають наведеним вище критеріям, називають середніми формами. Таким чином, щоб визначити, до якої категорії належить конкретний суб'єкт господарювання, слід встановити середню кількість працівників та суму доходу в євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.

Кількість підприємств різних розмірів в економіці України у 2013 році

Показник	Підприємства			
	Великі	Середні	Малі	З них Мікро- підприємства
Кількість суб'єктів господарювання, од.	659	18859	373809	318477
Кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб наявного населення, од.	-	4	82	70
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	2383,7	3012,1	2010,7	795,3
Обсяг реалізованої продукції, (товарів, послуг), млн грн	1717391,3	1662565,2	670258,5	216111,4

Українські підходи в цілому відповідають світовій практиці, однак, на нашу думку, мають бути деталізовані відповідно до завдань стимулювання розвитку окремих сфер господарювання, які є пріоритетними для

вітчизняної економіки, зокрема аграрного сектору. Методика визначення малих і середніх форм підприємництва тільки за кількістю працівників є неповною і недостатньою, у зв'язку з тим, що параметри дуже відрізняються по господарствах, зокрема загальні площі угідь не збігаються з кількістю зайнятих у сільськогосподарських організаціях, про що зауважує А. Агєєв [1].

Наведені у таблиці дані відображують значну роль малих і середніх підприємств в економіці України, адже кількість працівників, зайнятих у даних формах господарювання, становить 5022,8 тис осіб, тоді як у великих – лише 47 % від загальної кількості – 2383,7 тис осіб.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, з'ясовано, що в зарубіжних країнах із розвинутою ринковою економікою немає єдиного критеріального підходу щодо визначення малих і середніх форм підприємництва. В Україні критерії виокремлення малого та середнього підприємництва загалом відповідають зарубіжним, хоча й відсутнє чітке визначення малих і середніх форм господарювання, що створює певні проблеми під час аналізу й оцінки їх діяльності. Саме тому, в умовах активних реформаційних процесів і євроінтеграційного курсу, це питання потребує значної актуалізації та закріплення в законодавчих актах.

Світовий досвід господарювання доводить, що забезпечення сталого розвитку економіки – це діяльність і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств. Виокремлення ж не тільки кількісних критеріїв класифікації малого і середнього підприємництва, а й якісних, необхідність врахування галузевої диференціації, національних традицій та особливостей економіки, створить можливість для зіставного аналізу, сприятиме державній підтримці підприємництва та стане потужним каталізатором активного розвитку економіки держави.

Список літератури

1. Агєєв А. И. Взаимодействие базовых хозяйств с сельхозтоваропроизводителями / А. И. Агєєв // Актуальные проблемы земледелия. Вып. 2 : сб. научных работ. – Саратов : Научная книга, 2006. – С. 386–388.
2. Аркадіуш Сарна. Агросектор в ЄС: польський досвід та українські перспективи. 10–12 Міжнародний економічний форум (Трускавець, 2013) [Електронний ресурс] / Сарна Аркадіуш. – Режим доступу : <http://www.lvivforum.com.ua/document/ArkadiuszSarna.pdf>
3. Варналій З. С. Державна політика підтримки малого підприємництва / З. С. Варналій. – К. : НІСД, 1996. –130 с.
4. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
5. Гиниятулин А. Р. Правовое регулирование деятельности субъектов малого и среднего предпринимательства в зарубежных странах / Р. Гиниятулин // Евразийский юридический журнал. – 2012. – № 10. – С. 53.
6. Збарський В. К. Малий агробізнес – галузеві пріоритети / В. К. Збарський // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2012. – № 21.– С. 318.
7. Король С. П. Сучасні тенденції розвитку малого бізнесу в країнах Європейського Союзу / С. П. Король [Електронний ресурс] // Соціально-

економічний розвиток України на початку XXI століття : конференція (Київ, 2012). – Режим доступу : http://feu.kneu.edu.ua/ua/confere_nce/conf_social_dev_ukr_12/section4/korol/

8. Кошелева Т. Н. Сущность и значение малого предпринимательства [Электронный ресурс] / Т. Н. Кошелева // Научно-теоретический журнал "Общество. Среда. Развитие" ("Terra humana"). – 2009. – № 3. – С. 18–25. http://www.terrahumana.ru/arhiv/09_03/09_03_03.pdf

9. Малік М. Й. Основи аграрного підприємництва / М. Й. Малік. – К. : Інститут аграрної економіки, 2001. – 582 с. – С. 406–407.

10. Пудсакуліч В. Ю. Методи ідентифікації малих підприємств [Електронний ресурс] / В. Ю. Пудсакуліч // Сучасний соціокультурний простір: зб. наук. праць VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (Ужгород, 2009). – Режим доступу : <http://intkonf.org/pudsakulich-vyu-metodi-identifikatsiyi-malih-pidpriemstv/>

11. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013, № 641-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/641-2013>

12. Сафина М. Создание малых и средних предприятий в ЕС (на примере Германии) / М. Сафина, О. Рейберг // Региональный Центр Инноваций и Трансфера Технологий. Некоммерческое партнерство [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rcitt.ru/332.file>

13. Сільське господарство України та деяких інших країн : експертний форум з питань земельної реформи (Київ, 2012). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ccc-research.org.ua/wp-content/uploads/2012/04/Materials_for_participants

14. «Small Business Act» for Europe. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/sba_en.htm

15. Federal Small Business Programs and the Small Business Act of 1953 [Electronic resource] / Contract Management – October 2009. – P. 25–48. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ncmahq.org/files/Articles/CM1009%20-%2024-41.pdf>. – Title from the screen.

Процессы движения экономики Украины в сторону европейского пространства стали основополагающей составной изменений во всех сферах жизнедеятельности государства. При этом особенно актуальными стали вопросы определения критериального распределения субъектов малого и среднего предпринимательства, особенно – в контексте изучения зарубежного опыта их организации.

Малое и среднее предпринимательство, средний бизнес, малый бизнес, субъекты хозяйствования, аграрное предпринимательство.

The processes of the economy progress of Ukraine in pro-European direction became the basis of significant changes in all spheres of the state living activities. It has gained particular importance The issues of determination of the criteria division of small and medium business – especially in the context of the studying foreign experience of their organization.

Small business, medium business, economic management subjects, small and medium business, agricultural business.